

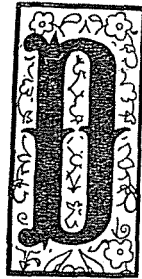
Tasavvuf

Ebû Bekr

El - Vâsıtî

Dr. Ahmed Subhi
FURAT

Edebiyat Fakültesi
Arap-Fars Filolojisi

EDELERİNİN Fergâne şehrinde olmaları dolayısıyla aynı zamanda «İbn el-Fergâni» diye de zikredilen (1) **E b û B e k r M u h a m m e d b. M ü s â e l - V â s ı t î**, III. h. (IX. m.) asrın ortalarına doğru zikredilen bu şehirde doğdu (2). Nisbesini yerleştiği Vâsıt şehrinde (3) almış olup, meşhûr sûfîlerden **Ebu'l-Kâsim el-Cuneyd** (v. 279/909) ile **Ebu'l-Huseyn el-Nûrî'nin** (v. 295/907) eski eshâbından bulunmaktaydı (4).

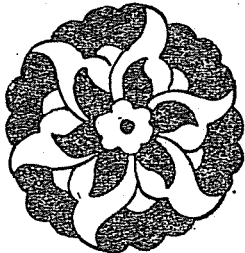
Kaynaklarda, zâhiri ilimlerde behremend olduğuna dâir kayıtlara (5) bakılırsa, yetişme devresini geçirdiği Vâsıt'ta ciddi bir tahsil gördüğüne hükmlenabilir. **Es-Sulemi'nin** (v. 412/1021), onun Irak'ta dillerde dolaşan herhangi bir sözüne tesâdüf edemeyişi, pek genç sayılabilecek bir yaşta oradan ayrılışı yüzündendi (6). Gerçekten o, uzun bir müddet devam edecek seyahatlerine pek erken başlamıştı. Önce **Bâverd'e** gitti (7); sözlerinin anlaşılmasını buradan kısa bir zaman içinde ayrılmasına sebep oldu (8). Daha sonra **Merv'e** vardı; **Nişâbûr'a** yaptığı seferi (9) hâric, ömrünün geri kalan kısmını geçireceği **Merv'i** (10). ve anlayışlı bulduğu (11) halkını pek sevmişti. **Nişâbûr'a** yaptığı mezkûr seferinde **Ebû Osmân el-Hirî'nin** (v. 298/910) müridleri ile görüşmüştü. Ancak durumlarını beğenmemiş olacak ki «Onları nasıl buldunuz?» şeklinde kendisine tevcih edilen bir soruyu «Sâhibi onlara mahz mecûsiyet, yâni ikilik, ben ve o öğretmiş» (12) diye cevaplandıracaktır.

Tasavvufun esasları hakkında kendine has görüşleri olduğu (13) söylenen **Ebû Bekr el-Vâsıtî**, İslâm cemaati içinde — Hz. Peygamber'den sonra — kendisinden tasavvufa dâir söz işitilen ilk kimsenin **Hz. Ebû Bekr** (v. 13/634) olduğu fikrindedir. **Ebû Nasr es-Serrâc** (v. 378/988), el-Vâsıtî'nin, bu sözüyle aşağıdaki hâdiseyi kasdettiğini ileri sürer :

Hz. Peygamber, kendisine bütün mallarını tahsis eden Hz. **Ebû Bekr'e** :

- Çoluk çocuğun için geriye ne bıraktın? deyince :
- Allah'ı ve Resûl'ünü, diye cevap vermişti.

Hz. **Ebû Bekr'in** bu sözü tevhiid ehli için pek kıymetli bir sözdür. Esasında bütün varlıkların değeri ne ki? «**Mehabbet'in** samimiliği, bütün eşyanın unutulmasında ve sevgilinin müşâhede-

sinde müstağrak oluştadır» (15). «Gönlün hareketleri, uzuvların hareketlerinden daha kıymetlidir. Allah'ın nezdinde (uzuvlarla yapılan) işin değeri olsaydı, Hz. Peygamber kırk sene bundan uzak mı kalırdı? (yanlış anlaşılmasın) ameli bırak demiyorum, fakat amelle de kalma» (16). **Sâdık** kişinin husûsiyeti vücûdiyle arkadaşlarına, gönlü ile de sadece Allah'a bağlı olmasıdır» (17).

Bâtın'ın zâhire takdim edilmesine, aşağıda da görüleceği gibi, onun görüşlerinde çokça tesâdüf edilebilir: «İnsanlar üç tabaka halindedirler: birinci tabaka Allah'ın, kendilerine **hidâyet** nurlarıyla ihsânda bulunduğu kimselerden müteşekkildir. Onlar küfür, şirk ve nifaktan uzaktırlar. İkinci tabaka, Allah'ın, kendilerine **inâyet** nurlarıyla ihsânda bulunduğu zümredir. Bunlar küçük ve büyük günahlardan masundurlar. Üçüncü tabaka ise, Allah'ın, kendilerine **kifâyet** ihsan ettiği insanlardır ki bunlar (kalplerine gelebilecek her nevi) kötü düşüncelerden ve gaflet ehlinin hareketlerinden berfidirler» (18).

Böyle bir tasnifin, hiç olmazsa her nevi küfür, şirk ve nifaktan korunabilmiş olanlardan başladığı ve derece itibarıyla daha mükemmellerini içine aldığı âşikârdır. Oysa «Biz şimdi ne İslâm edebi, ne câhiliyet devri ahlâkı ve ne de mürüvvet sahiplerinin rüyalarının olduğu bir zaman'da bulunmaktayız» (19). İnsanlar şimdi «kötü huylarını bir ihlâs ve nefislerinin düşkünlüğünü bir inbisât haline koymuşlardır...» (20). Hakiki sâfililer bile mâziye karışmış durumdadılar. «Onlar bir zamanlar (tasavvufî hakikatlara) işaretlerde bulunan, sonra bizzât yaşayışları ile önderlik edenlerdi; halbuki şimdi onların arkasından bir yığın hasret...» (21).

«**Havf** (: Allah'tan korkma) ve **recâ** (: O'na ümit besleme) insanı kötü ahlâktan alıkoyan iki gemdir» (22). «Korkunun, sahibini hayrette bırakan karanlıkları vardır. O bunlardan ebediyen kurtulmağı arar. Recâ, ışığı ile geldi mi, sahibi râhatın meyzilerine çıkar ve **temennî** kendisine hâkim olur. Ufkun güzelliği, gecenin karanlığı olmasa faydasızdır. Kâinâtın salâhi da işte bu ikisindedir. **Kalb** te aynı şekildedir. Bazan korkunun karanlıklarında bir esir gibidir. Recâ kapıyı çaldı mı bir emir kesilir. **Me-habbet, havf, recâ** hep birbirine yakın şeylerdir...» (23). «Mehabbet **şeyk'i**, **şeyk** de **üns'ü** gerektirir; **şeyk** ve **üns'ü** kaybeden bilmeli ki seven (: **muhib**) değildir» (24).

«Tâatların en faziletlisi **vakit**'lerin değerlendirilmesidir» (25) diyen Ebû Bekr el-Vâsıtî, «Bize tavsiyede bulunun» diyenlere «Nefes ve vakitlerinizi (hayırlı işlerde kullanmak üzere ayırıp) sayın» (26) diyor. «Bir saatten bile az olan vakti (27) muâraza ile geçirmektense ezelde takdir edileni kabul daha hayırlıdır» (28). «Kısmetler taksim edilmişse uğraşma ve çalışma ile nasıl temin edilir?» (29). «Mevcûdât belli sebep ve vakitlerle tanzim edilmiştir. Nefsin bunlara karşı itirâzi, gayreti elden bırakması (için asılsız ve semeresiz bir teşebbüstür)» (30).

- (1) *Tab. es-Sulemî, 302; Menâkıb, 224a; Nefehât, 175 (: Tercüme, 224).*
- (2) *Tezkiret el-evliyâ, II, 222.*
- (3) *Tezkiret el-evliyâ, II, 222.*
- (4) *Tab. es-Sulemî, 302; Menâkıb, 224a; Nefehât, 175 (: Tercüme, 224); Levâkîh el-enwâr (Kâhire, 1374/1954), I, 99.*
- (5) *Menâkıb, 224a; Levâkîh, I, 99.*
- (6) *Tab. es-Sulemî, 302; Menâkıb, 224a; Nefehât, 175 (: Tercüme, 224); Levâkîh, I, 99.*
- (7) *Tezkiret el-evliyâ, II, 222.*
- (8) *Tezkiret el-evliyâ, II, 222.*
- (9) *Tezkiret el-evliyâ, II, 224.*
- (10) *Levâkîh, I, 99.*
- (11) *Nefehât, 175 (: Tercüme, 224).*
- (12) *Nefehât, 176 (: Tercüme, 224-5).*
- (13) *Tab. es-Sulemî, 302; Menâkıb, 224a; Levâkîh, I, 99.*
- (14) *Tezkiret el-evliyâ, II, 232.*
- (15) *Tezkiret el-evliyâ, II, 233.*
- (16) *Tezkiret el-evliyâ, II, 234.*
- (17) *Tezkiret el-evliyâ, II, 234.*
- (18) *Tab. es-Sulemî, 306; Hilyet, X, 350; Menâkıb, 225b; Tezkiret el-evliyâ, II, 234.*
- (19) *Tab. es-Sulemî, 303; Hilyet, X, 349; Menâkıb, 224b; Tezkiret el-evliyâ, II, 235; Levâkîh, I, 99.*
- (20) *Risâlet el-Kuşeyriyye, 26; Menâkıb, 225b.*
- (21) *Menâkıb, 226b; Levâkîh, I, 100.*
- (22) *Tab. es-Sulemî, 303; Risâlet el-Kuşeyriyye, 26; Tezkiret el-evliyâ, II, 232.*
- (23) *K. el-luma', 63.*
- (24) *Tab. es-Sulemî, 303; Hilyet, X, 349; Menâkıb, 224b.*
- (25) *Tezkiret el-evliyâ, II, 231.*
- (26) *K. el-luma', 266.*
- (27) *Tab. es-Sulemî, 305; Menâkıb, 225a.*
- (28) *Tezkiret el-evliyâ, II, 234.*
- (29) *Tezkiret el-evliyâ, II, 233.*
- (30) *Tab. es-Sulemî, 304; Hilyet, X, 349.*

«İki çeşit ruh vardır: biri kendisinde yaradılıştan hayat olan, diğeri ise; içinde kalb'in parlaklığının bulunduğu ruhtur ki Allah teâlâ'nın «Biz sana emrimizden bir ruh gönderdik» (Kur'an-ı kerim, 42/52) âyetinde kasdettiği de budur» (31). «İmân edenler ve kalpleri Allah'ın zikri ile itminân bulanlar» (Kur'an-ı kerim, 13/28) âyetinde de belirtildiği gibi, müminin kalbi, Allah'ın zikri ile itminân bulan bir kalbtir. Ârif'in kalbi de (aynı şekildedir; o da) Allah'tan başkasıyla itminân elde etmez» (32). Esâsen «Allah, ruhu kendi güzellik (: cemâl) ve ululuğundan (: celâl) izhâr etmiştir. Eğer onu su ve toprakla örtmeseydi, nuruyla âlem yanardı» (33).

Ebû Bekr el-Vâsıtî'nin en meşhûr talebesi, Merv'den yetişmiş büyük sûfîlerden biri olan Ebu'l-Abbâs el-Kâsım es-Seyyârî'dir (v. 342/953) (34). Mollâ Câmî (v. 883/1478) Nefehât el-uns'ünde, onun el-Cuneyd (v. 279/909) ile mektuplaştığını (35) zikreder. VII. h. (XIII. m.) asrın büyük mutasavvıflarından Rûzbihân Baklî-i Şirâzî (v. 606/1209) Şerh-i Şathiyyât adlı eserine (36), Ebû Bekr el-Vâsıtî'nin de sözlerini idhâl etmiş bulunuyor. Yukarda da temas edildiği gibi, Merv'de geçirdiği son yıllarına dâir mâlumat eksikliğine rağmen, onun 320 h. (m. 932) senesinden sonra, Hakk'a bu şehirde göçtüğüne dâir kayıtlar (37) mevcuttur.

(31) K. el-luma', 222.

(31) K. el-ulma', 222.

(32) K. el-luma', 92.

(33) Rûzbihân Baklî-i Şirâzî, Abher el-âşikîn (nşr. Henry Corbin, Moh.Mo'in, Tehran/Paris, 1958), s. 46.

(34) Hayatı için bk. Tab. es-Sulemî, 440-47; Hilyet, X, 380; Keşf el-mahcûb, 198; Şezerât el-zehab, II, 364.

(35) Nefehât el-uns, 176 (Tercüme, 225).

(36) Bu eser Henry Corbin tarafından neşredilmiştir: Tehran, 1966. İçinde birçok sûfinin şathiyyatının izahı yer almakta olup, Ebû Bekr el-Vâsıtî'ninkiler 163-276. cı sayfalarda bulunmaktadır.

(37) Tab. es-Sulemî, 302; Menâkıb, 224a; Levâkıh, I, 99.

Duâ

MUSTAFA YAZGAN

Bu sonsuz çilenin karanlığından
Kurtuluş ne zaman yüce Allahım?
Bu sessiz dualar, bu içli sukût,
Bitsin bu bitmeyen gece Allahım!

**

Gönüller hep sana yöneldi bugün
Açılan ellere rahmet Allahım!
Kararan kalplere tevfiğin gönder,
Bitsin bu bitmeyen zahmet Allahım!

**

Yalnız sana tapar, senden dileriz
Yayılsın İslâm'ın ün'ü Allah'ım!
Müslüman-Türklüğe zafer ver artık,
Göster bize mes'ut günü Allahım!